

Seminariet **Konsten - framtidens ekonomi, ÖSKG 12 april 2019**

Är konsten framtidens ekonomi? Titeln för årets seminarium på Tjörnedala konsthall kan tyckas djärvt förhoppningsfull. Men i takt med att dagen utvecklades blev det tydligt att rubriken kan användas både som verktyg och prognos. Några av de nyckelfrågor som diskuterades var vilka strategier och modeller som är relevanta för att inte bara skapa, utan också mäta och förmedla konstens värde. Vad behövs: plats för konstnärer i politiken? Att de kreativa näringarnas överskott återinvesteras i de kulturutövare som genererat vinsten? Eller ett helt nytt tankesystem, där konst och kultur inte längre ses som en tärande utan närande sektor?

Moderator för dagen var Pia Areblad, verksamhetsstrateg på Business Region Göteborg. Med henne som samtalsledare kom just de möten och dialoger till stånd där steget kan börja tas från abstrakta visioner till konkreta handlingsplaner.

År 2018 fyllde Konstrundan på Österlen 50 år. Som Tjörnedalas intendent Susanne Lindblad påpekade i sina välkomstord firas jubileet genom en serie seminarier som blickar framåt snarare än bakåt. 2019:års satsning är den tredje i raden som Östra Skånes Konstnärsgille i samarbete med Konstitutet arrangerat på temat konst och kultur som motor för tillväxt och utveckling. Bakgrunden utgörs av Konstrundans succé, som med efterföljare runt om i regionen och landet tydligt visar konstens dynamiska roll för näringsliv och turism.

Pier Luigi Sacco: Kulturens sociala potential och effekt

Desto mer intressant blev det när årets huvudtalare, **Pier Luigi Sacco**, professor i kulturekonomi vid IULM-universitetet i Milano, inledde med att varna för "ekonomiseringen" av kulturen. Att argumentera för kulturens värde på ekonomins villkor är dömt att misslyckas, menade han. Långt mer relevant än att prata sysselsättning och skatteintäkter är att se till dess sociala dimension och effekt. Han har varit med och tagit fram EU:s nya kulturagenda som lanserades våren 2018, där kulturens unika förmåga att utveckla och förändra samhället lyfts fram. Som han på påpekade har kulturen gjort det i alla tider. Redan antikens grekiska tragedier tränade exempelvis folket i demokrati och krishantering.

Problemet är, hävdade Sacco, att när kulturen ska tala för sitt värde lyssnar enbart de redan frälsta. Därför gäller det att vända på resonemanget, och fråga vad som är viktigt för övriga sektioner i samhället. Då blir svaret välfärd, innovation, hälsa, migration och ekonomi. Och det är här lösningen ligger, menade Sacco, i att sätta kulturella aktiviteter i relation till frågor som de sällan associeras med. Europa är en åldrande kontinent med enorma kostnader för omvårdnad och hälsa, och det finns både sociala och ekonomiska värden att vinna på att människor ges möjlighet att vara stimulerade, delaktiga och engagerade. Men, underströk Sacco, det handlar inte om att tala om för konstnärer vad de ska göra. Istället krävs ett skifte i synen på deras arbete: samhället måste förstå och inse betydelsen av det som kulturen redan gör.

Tre modeller för kulturens ekonomi och relationen till publiken

Hur ska då kulturen finansieras? Pier Luigi Sacco diskuterade tre olika modeller, som i varierande grad tillämpas idag. Den första går tillbaka till romartiden, då överklassen stärkte sin position i samhället genom att stödja konstnärer, musiker och poeter. Denna så kallade mecenatskaps-modell bygger på idén att kulturen har en moraliskt upphöjande effekt. Än idag kan multinationella koncerner och privatmiljardärer skaffa sig offentlig goodwill genom att sponsra prestigefyllda kulturinstitutioner och arrangemang - och därmed flytta fokus från hur de förvärvat sina rikedomar liksom de samhällsklyftor som deras privilegierade position bygger på.

Som Sacco påpekade finns en inneboende ojämlikhet i modellen, då den fungerar selektivt och segregande. Själva förutsättningen för att någon ska upphöjas, är att inte alla andra också höjs upp. Istället för att verka inkluderande, blir resultatet en exkluderande kultur. Tröskeln kan upplevas hög,

ekonomiskt men framför allt mentalt, för de som inte självklart är inbjudna att delta i den förfinade kultursfären.

Den andra modellen tar sin utgångspunkt i den kommersiella kulturen, med Hollywoods filmindustri som paradexempel. Det är en kultur som teknologiskt bygger på att den går att reproducera och massdistribuera, som film, radio, musik, tryck, dataspel och digital media. Till skillnad från mecenatskapskulturen styrs den av vad den breda publiken är villig att betala för. Även här finns negativa effekter då utrymmet kan vara litet för mer experimentell kultur som inte resulterar i storsäljande produkter.

Men det var den tredje modellen som Pier Luigi Sacco lyfte fram som avgörande för att till fullo utveckla kulturens potential. Den bygger på de som producerar kulturen, och deras förmåga att knyta an till samhället och publiken. Det är en modell där kulturutövarna själva är drivande för utvecklingen. Här ryms även den form av kulturella aktiviteter och subkulturer där publiken blir medskapare. Det är en modell som i hög grad bygger på samarbeten, där konstnären inte alltid spelar solo utan även kan ikläda sig rollen som dirigent för gemensamma projekt. Kulturupplevelsen baseras här i högre grad på delaktighet. Allt i kontrast till mecenatskapsmodellen som främjar en mer passiv och reflekterande upplevelse, medan den kommersiella kulturen tilldelar publiken rollen som konsument.

Det är också denna tredje modell som har förmågan att genom kulturen förändra samhället, menade Sacco. Offentliga konstprojekt som på ett lyhört och engagerat sätt skapas på plats i samarbete med de boende, kan exempelvis bidra till att stärka upplevelsen av gemenskap, delaktighet och möjlighet att påverka - och i förlängning bidra till socialt efterfrågade värden som ökad livskvalitet, demokrati och integration.

Ett vanligt problem, menade Sacco, är att de olika modellerna blandas ihop. Ett museum förväntas fungera som nöjesmaskin, som både ska generera pengar och tillfredsställa en allt mer kräsen publik. Vad vi istället bör göra, är att visa på kulturens sociala betydelse. Den stora utmaningen är att dokumentera och kommunicera värdet av en sådan delaktighets-baserad kultur, så att politiker, ekonomer och tjänstemän kan se det som både önskvärt och legitimt att stödja sådana satsningar.

Reflektion: faran med ekonomisering och instrumentalisering

Allt detta kan låta utmärkt. Men här finns anledning att vara vaksam så att kulturen inte reduceras till verktyg i samhällsnyttans namn. Pier Luigi Sacco var också den förste att själv varna för inte bara en ekonomisering utan även instrumentalisering av kulturen. Målet är inte att konstnären ska styras eller tvingas kompromissa i sitt arbete - eller förvandlas till aktivitetsledare för sociala projekt. Det han förespråkar är ett radikalt skifte hos andra samhällssektorer i synen på kulturens värde och vad den kan bidra med.

Harm-Christian Tolden: Kunsternes vejplan visar vägen för Bergens kulturpolitik

Ett sådant skifte tycks vara på väg att slå igenom i norska Bergen. I vart fall enligt det synsätt som kommer till uttryck i den kulturplan som presenterades av **Harm-Christian Tolden**, kommundirektör för kultur, näring och idrott, och seminariets andre föreläsare. Helt i linje med Pier Luigi Saccos tredje modell, drevs den positiva utvecklingen i Bergen fram av kulturutövarna själva. När Norge under 1990-talet satsade stort på att bygga ut infrastruktur och vägar med medel från landets oljeindustrin, tog konstnärerna initiativet till "kunsternes vejplan". De menade att kulturen var i lika stort behov av en ambitiös plan med tydlig strategi, finansiering, detaljerade mål och metoder. Denna "vejplan" kom att lägga grunden till Bergens kulturpolitiska satsningar under följande decennier, vilka bidragit att sätta staden på den internationella kulturkartan. Planen omfattar hela det kulturella ekosystemet. Här ryms allt från miljardsatsningar på nya institutioner

till graffitiprojekt, subventionerade produktionslokaler och generösa bidrag för konstnärer att delta i internationella sammanhang. Men också stipendier för kritiker, så att den lokala kulturen kan förmedlas och diskuteras i en levande offentlig debatt.

Nyckeln till framgång

Harm-Christian Tolden pekade på några faktorer som gjort den lokala kulturpolitiken så framgångsrik. Den baseras på kunskap, och utvecklas i en ständig och nära dialog med aktörerna där deras önskemål och behov fångas upp. Han betonade även vikten av digitalisering, kompetensutveckling, förutsägbara ramvillkor och ett välfungerande system för anslag och bidrag. Därigenom gynnas en ökad professionalisering, och nya nätverk och samarbeten kan stimuleras, gärna på tvärs mellan professioner och yrkesfält. Hur kom det sig då att Bergens politiker från början lät sig övertygas att satsa på "konstnernes vejplan"? Jo, menade Tolden, avgörande var kollektivets kraft. Konstnärer från kulturens alla fält - musik, dans, teater, bild och form, litteratur och film - var eniga och arbetade tillsammans mot samma mål. Hur svårt detta än kan vara att åstadkomma, framstår det som en värdefull erfarenhet att ta med sig in i såväl den lokala som regionala svenska kulturpolitiken. Från publiken efterlystes även rutiner för liknande direkta samtal mellan kulturutövare och politiker som tycks vara regel inte bara på kommunal nivå i Bergen, utan också inom norsk rikspolitik.

Diskussion: Vad krävs för framtidens kulturpolitik? "Ta bort stuprören!"

Det senare kom även upp som önskemål under de gruppdiskussioner som sedan följde. Utifrån förmiddagens föreläsningar diskuterades vad dagens beslutsfattare behöver för att kunna bidra till utvecklingen. Ökad kunskap, och fler etablerade vägar eller forum för direkta möten mellan konstnärer och politiker/tjänstemän var några förslag. Samtidigt pekades det på en ömsesidig brist på förståelse hos kulturutövare och politiker för varandras situation. Om fler politiker och byråkrater ger sig ut i verkligheten och besöker kulturarbetarna på golvet - i dansstudion, kollektivverkstaden eller repetitionslokalen så får de också större insikt om deras konstnärliga praktik och arbetsvillkor. En slutsats var att kulturpolitiken lider av att den ofta hamnar i sin egen fåra med vattentäta skott mot andra politikområden. "Ta bort stuprören!" ropades det från publiken, det vill säga de enögda beslut där det större, breda och långsiktiga perspektivet glöms bort. Samtidigt framhölls behovet av flexibilitet och möjligheten att ta snabba beslut som fångar upp kulturlivets behov och utveckling.

Här återkommer kopplingen till Pier Luigi Saccos betoning av kulturens övergripande roll och värde för samhällets utveckling. Istället för att tala om kulturen som en kostnad för det offentliga, borde det bli självklart att se vad kulturen tillför.

Stefan Ahlenius: Återinvestera i de kulturella och kreativa näringarnas producenter - om konstnärskåren i siffror och statistik

Dagens tredje föreläsare var **Stefan Ahlenius**, utredare och sakkunnig vid den statliga Konstnärsnämnden. Utifrån myndighetens rapport som 2016 kartlagt konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor redogjorde han för den svenska konstnärskårens bakgrund, sammansättning och ekonomi. Medan dess könsfördelning i stort är närmast helt jämn, så skiljer sig konstnärerna från övrig befolkning på vissa avgörande punkter. Fler konstnärer är högutbildade (70%) än den övriga befolkningen (40%) och de kommer också i större utsträckning från medelklasshem med högutbildade föräldrar (46% jmf med 24%). Det är också en lägre andel konstnärer som har utländsk bakgrund (16%) än inom befolkningen i stort (22%). En annan påfallande skillnad var att medan inkomsterna ökat med 18% för övriga befolkningen under åren 2004-2014, hade konstnärskåren endast haft en inkomstökning med 4% under samma period. Samtidigt hade klyftorna inom konstnärskåren ökat under denna period. Generellt kan sägas att konstnärer har en avsevärt lägre inkomst än andra högutbildade yrkesgrupper.

Det mest intressanta var kanske inte siffrorna i sig, utan den diskussion som följde ur Stefan Ahlenius presentation. Han påpekade att konstnärer bidrar med runt 3,1% till Sverige BNP. Men medan de kulturella och kreativa näringarna haft en ekonomisk tillväxt under 2000-talet, visar statistiken att tillväxten inte kommit näringarnas kärngrupp - konstnärerna och upphovsmännen - till godo. Här menade han, borde det finnas ett ansvar, ja, rentav egenintresse hos samhället att återinvestera i framtiden genom att se till att kulturutövarna får del av den tillväxt de genererat. Hur skulle då ett sådant system för återinvestering kunna se ut? De förslag som under den följande diskussionen därefter löst skisserades, hade tydliga likheter med norska Bergens kulturplan. Det vill säga en generell infrastrukturstärkning för konstnärer som kollektiv, med exempelvis resurs- och kompetenscentrum, liksom förbättrade möjligheter till produktion och tillgång till lokaler och utrustning.

Politikernas respons och visioner: arbeta horisontellt och med samverkan

Avslutningsvis var det dags för just beslutsfattarna att ta plats på scen. I ett kort samtal möttes **Gitte Wille**, kulturchef i Region Skåne, och **Jeanette Ovesson**, kommunstyrelsens ordförande i Simrishamn. Gitte Wille efterlyste ett nytt sätt att arbeta horisontellt på regional och kommunal nämndsnivå, där kulturen blir en självklar del av olika fält. Vad som krävs, poängterade hon, är inte mer vetenskaplig och humanistisk evidens för vad kulturen bidrar med när det gäller exempelvis hälsa och välbefinnande, utan att all den kunskap som finns når fram till andra politiska fält som ansvarar för vård, skola, omsorg, polisväsende etc. Vi behöver ett nytt och innovativt sätt att bygga framtidens välfärdssamhälle och möta dess utmaningar kring integration, äldreomsorg, social isolering, ensamhet och psykisk ohälsa. Där måste vi, menade Gitte Wille, också samarbeta brett, bygga relationer och nå nya målgrupper. Om inte folket kommer till kulturen, måste kulturen komma till folket, resonerade hon.

Jeanette Ovesson nämnde behovet av att ta in personer med rätt kunskap i rätt forum, när det gäller kulturfrågor. Samtidigt menade hon att i Simrishamns kommun fungerar samverkan mellan kultur, politik och näringsliv relativt väl. Bjud in oss politiker! uppmanade hon konstnärer och kulturutövare. Ett konkret förslag från publiken som hon ställde sig positiv till var att representanter för de olika konstområdena ska bjudas in till den kommunala kulturnämndens sammanträden.

Avslutande reflektion

Återigen handlar det om att skifta tankemått och synsätt. Att satsa på kulturens utövare handlar inte om att ta pengar från samhällets övriga sektorer, och ge bidrag som tär på det offentliga medel. Nej, i realiteten är det en återinvestering av det värde som kulturen skapar, socialt och ekonomiskt. Här kan ökade satsningar på den form av delaktighets-baserad kultur som drivs på initiativ av konstnärerna själva vara ett steg på vägen, i linje med vad Pier Luigi Sacco förespråkade. Men här är det av största vikt att komma ihåg att denna modell inte utgör någon universell lösning. Olika former för skapande, upplevelse och finansiering av konst och kultur måste fortsätta existera och utvecklas parallellt för ett fritt, dynamiskt och levande kulturliv. Det som krävs är inte att kulturen ska förändras för att uppfylla vissa nyttobehov i samhället, utan att det övriga samhället inser och erkänner vad kulturen redan gör.

För att till fullo utveckla och ta tillvara kulturens potential behövs att konstnärer ges stöd, utrymme och resurser för att kunna arbeta under goda villkor. Hur det stödet kan konstrueras gav Harm-Christian Toldens redogörelse för Bergens kulturpolitik goda exempel på. Framför allt handlar det om att lyssna på konstnärernas behov så att de kan fortsätta göra vad de är bäst på. Det vill säga: att bortom siffror och paragrafer förhålla sig till det mänskliga, existentiella och sinnliga, att experimentera, tänja gränser och vidga horisonten för det möjliga. Därigenom berikar de både kulturen och samhället.

Carolina Söderholm

